

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E HOU'EIKI MĒMIPA
'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	34
'Aho	Monite, 11 Sepitema 2023

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI MĒMIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Fakafanua

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2, Vahefonua Ha'apai

Hou'eiki Minisitā Kapineti

'Eiki Palēmīa, 'Eiki Minisitā Ako & Ako Ngāue,

Polisi & Tāmāte Afi & Potungāue Tau Malu'i Fonua

Hon. Siaso Sovaleni

'Eiki Tokoni Palēmīa, Minisitā ki he 'Atakai, Fakamatala 'Ea,

Ma'u'anga Ivi & Ma'u'anga Fakamatala

'Eiki Minisitā Lao & Pilīsone

Hon. Samiu Vaipulu

'Eiki Minisitā Pa'anga & Palani Fakafonua & Kasitomu mo e

Tānaki Pa'anga Hu Mai

Hon. Tiofilusi Tiueti

'Eiki Minisitā Fonua & Ngaahi Koloa Fakaenatula

Lord Tu'i'āfitu

'Eiki Minisitā Mo'ui

Hon. Dr. Saia Piukala

'Eiki Minisitā Fēfakatau'aki mo e Fakalakalaka Faka'ekonomika

Hon. Dr. Viliami Lātū

'Eiki Minisitā Toutai

'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofonua

Lord Vaea

'Eiki Minisitā ki Muli & Takimamata

Hon. Fekita 'Utoikamanu

'Eiki Minisitā Ngoue, Me'atokoni & Vaotātā

Hon. Lord Fohe

'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Lalahi

Hon. Sevenitini Toumoua

Hou'eiki Fakafofonga Nōpele

Lord Tu'ivakanō

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2 Tongatapu

Lord Tu'ilakepa

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2 Vava'u

Lord Tu'iha'angana

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 1 Ha'apai

Lord Nuku

'Eiki Fakafofonga Nōpele 'Eua

HSH Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili

'Eiki Fakafofonga Nōpele Ongo Niua

Kau Fakafofonga Kakai

Fakafofonga Kakai 1, Tongatapu

Tevita Fatafehi Puloka

Fakafofonga Kakai 2, Tongatapu

Dr. 'Uhilamoelangi Fasi

Fakafofonga Kakai 4, Tongatapu

Mateni Tapueluelu

Fakafofonga Kakai 5, Tongatapu

Dr. 'Aisake Valu Eke

Fakafofonga Kakai 6, Tongatapu

Dulcie Elaine Tei

Fakafofonga Kakai 7, Tongatapu

Paula Piveni Piukala

Fakafofonga Kakai 8, Tongatapu

Johnny Grattan Vaea Taione

Fakafofonga Kakai 10, Tongatapu

Kapelieli Lanumata

Fakafofonga Kakai 11, 'Eua

Dr. Taniela Liku'ohihifo Fusimālohi

Fakafofonga Kakai 12, Ha'apai

Mo'ale Finau

Fakafofonga Kakai 13, Ha'apai

Veivosa Light of Life Taka

Fakafofonga Kakai 17, Ongo Niua

Vātau Mefi Hui

FALE ALEA 'O TONGA

**'ASENITA FAKAANGAANGA FIKA 34/2023 FAKATAHA
'A E FALE ALEA 'O TONGA**

'Aho: Monite 11 Sepitema, 2023

Taimi: 10.00 am

Fika 01	:	Lotu
Fika 02	:	Ui 'o e Hou'eiki Memipa
Fika 03	:	Me'a 'a e 'Eiki Sea Le'ole'o 'o e Fale Alea
Fika 04	:	<u>KOMITI KAKATO:</u>
	4.1	Lipooti Fakata'u 'a e 'Ofisi Palemia 2021/2022 (<i>'I hono fakatonutonu fika 2</i>)
	4.2	Lipooti Fakata'u 'a e Potungaue MEIDECC 2021/2022 (<i>'I hono fakatonutonu</i>)
	4.3	Lipooti Fakata'u 'a e Potungaue ki he Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga 2021/2022 (<i>'I hono fakatonutonu</i>)
	4.4	Fakamatala Fakata'u 'a e Potungaue Tamate Afi & Me'a Fakafokifa 'a Tonga 2021/2022
	4.5	Lipooti Fakata'u 'a e Potungaue Ngaahi Ngaue Lalahi 2021/2022 (<i>'I hono fakatonutonu</i>)
	4.6	Lipooti Fakata'u 'a e Potungaue Mo'ui ki he Ta'u 2021
	4.7	Lipooti Fakata'u 'a e Potungaue Takimamata 2021/2022

	4.8	Lipooti Fika 3/2023 ‘a e Komiti Tu’uma’u ki he Pa’anga <i>(Fekau’aki mo e Lipooti ‘Atita ‘o e Ngaahi Ngaue Fakapa’anga mo e Faipau ki he Lao 2020/2021 – 2021/2022)</i>
	4.9	Lipooti Fika 1/2023 ‘a e Komiti Tu’uma’u ki he Lao mo e Komiti Tu’uma’u ki he Ngoue <i>(Fekau’aki mo e Ngaahi Tu’utu’uni Fika 3/2023, Ngaahi Tu’utu’uni ki hono Pule’i ‘o e Faama Ika 2020)</i>
	4.10	Lipooti Fika 2/2023 ‘a e Komiti Tu’uma’u ki he Lao mo e Komiti Tu’uma’u ki he Ngoue <i>(Fekau’aki mo e Ngaahi Tu’utu’uni Fika 4/2023, Ngaahi Tu’utu’uni ki he Laiseni Toutai (Ngaahi Vaka Toutai)2020))</i>
	4.11	Fokotu’u Faka-Fale Alea Fika 3/2023 <i>(‘a e Fakafofonga Tongatapu 4)</i>
Fika 05	:	Ngaahi Me’a Makehe
Fika 06	:	Kelesi

KANOTOHI

Fale Alea ‘o Tonga	6
Lotu	6
Ui ‘a e Fale	6
Poaki.....	6
Me’a ‘Eiki Sea Le’ole’o	7
Kole ni’ihi kau Fakafofonga Fale Aleá ke toloi Fale Aleá kae vakai’i tu’unga fakalao ‘ikai ke tipeiti’i Fokotu’u 7B/2023	7
Fakamālō’ia Tongatapu 4 laumālie kuo fakahā ‘oku fiemālie pē Pule’anga ki he’enau kolé	9
Poupou Palēmia ki he fokotu’u ke mālōlō ‘a e Fale kae vaka	9
Fehu’ia pē ‘oku malava fakahoko ‘a’ahi Fale Aleá ‘i ha taimi makehe ange mei ‘Okatopa	10
Malava fakahoko ‘a’ahi Fale Aleá kae femahino’aki mo e Sea Fale Alea.....	11
Poupou ‘Eua 11 ke toloi ‘a e Fale Alea	11
Tokanga ‘ikai ke fakahū mai ha pepa fekau’aki mo e kole kau Fakafofongá ki Fale Alea..	12
Tokanga Tongatapu 4 na’e ‘osi fakahū mai ‘enau Fokotu’u (<i>Motion</i>) ki Fale Alea.....	14
Fokotu’u ke pālōti’i ‘o tali Fokotu’u ‘a Tongatapu 4 ke toloi ‘a e Falé	15
Pālōti ‘o tali ke toloi fanongonongo ‘a e Fale Aleá.....	16
Tapou Palēmia ki he Hou’eiki Mēmipa ke faka’apa’apa’i pea tuku hono fa’a tuku hifo’i e Fale Alea.....	16
Fakamālō’ia tali he Sea Le’ole’o Fale Alea mo e Palēmia fakatangi ne fakahoko ke toloi e Falé	17
Tokanga ki he mahu’inga mavahevahe ngaahi mafai & pehē ki he kupu 7 Konisitutone ...	17
Tokanga ki he lao lau’ikovi & fakangatangata ngaahi me’a ke ‘ohake ‘i tu’a mei Fale Alea	18
Toloi fanongonongo ‘a e Fale Alea	19
Kelesi.....	20

Fale Alea ‘o Tonga

Taimi: 1015-1030

Sātinī Le’o: Me’a mai e ‘Eiki Sea Le’ole’o ‘o e Fale Alea.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Kole pe ki he ‘Eiki Palēmīa ke tataki kitautolu he lotu ‘o e pongipongi ni.

‘Eiki Sea: Mālō Sea tapu mo e Feitu’u na mo e Hou’eiki Mēmīpa ‘o e Fale Alea.

Lotu

(Fakahoko he ‘Eiki Palēmīa ha lotu ko e kamata ia ‘a e feme’a’aki ‘o e pongipongi ni.)

Mālō Kalake fai ‘etau taliui

Ui ‘a e Fale

Kalake Tēpile: Tapu mo e ‘Eiki Sea Le’ole’o ‘o e Fale Alea. Tapu mo e ‘Eiki Palēmīa mo e Hou’eiki Minisitā, tapu mo e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Hou’eiki Nōpele ‘o ‘Ene ‘Afio pea tapu mo e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakai kae ‘atā ke fakahoko e ui ‘o e Fale ki he ‘aho ni ‘aho Monite 11 ‘o ‘Aokosi 2023.

‘Eiki Sea Le’ole’o ‘o e Fale Alea, ‘Eiki Palēmīa, ‘Eiki Tokoni Palēmīa, ‘Eiki Minisitā Fonua mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki mo e Fakalalakaka Fake’ekonōmika, ‘Eiki Minisitā ki Muli mo e Takimamata, ‘Eiki Minisitā ki he Ngaahi Ngāue Lalahi, ‘Eiki Minisitā Ngoue Me’atokoni mo e Vaotātā, ‘Eiki Minisitā ki he Ngaahi Ngāue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisitā Pa’anga mo e Palani Fakafonua, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’ilakepa, ‘Eiki Nōpele Nuku, His Serene Highness Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili, Tevita Fatafehi Puloka, ‘Uhila moe Langi Fasi, Mateni Tapueluelu, ‘Aisake Valu Eke, Dulcie Elaine Tei, Paula Piveni Piukala, Johnny Grattan Vaea Taione, Kapelieli Militoni Lanumata, Taniela Liku ‘o Hihifo Fusimālohi, Mo’ale Finau, Veivosa Light of Life Taka, Vātau Mefi Hui.

Sea kole ke u toe fakaongo mu’a. ‘Eiki Minisitā Fonua mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā ki Muli mo e Takimamata, ‘Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisitā Pa’anga mo e Palani Fakafonua, ‘Eiki Nōpele Nuku, Paula Piveni Piukala, Vātau Mefi Hui....

<007>

Taimi: 1130-1135

Kalake Tēpile : Sea ngata’anga ia e taliui.

Poaki

Ko e poakí ‘oku poaki me’a tōmui mai ‘a Kapelieli Lanumata, poaki folau ‘a Mo’ale Finau.

Toenga e Hou'eiki Mēmipá mo e 'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofonua ma'u mai mo 'ene poaki folau. Toenga e Hou'eiki Mēmipá 'oku 'ikai ke tali mai honau uí, 'oku 'i ai e tui 'oku nau me'a tōmui mai pē 'Eiki Sea. Mālō 'aupito.

Me'a 'Eiki Sea Le'ole'o

'Eiki Tokoni Sea : Tapu ki he 'Otua 'oku 'afio 'i hotau lotolotonga, 'Otua 'oku kei tauhi ki ai mo kei lotu ki ai 'a Tonga. Tapu mo e Hau e Fonua Kingi Tupou VI, pehē ki he Ta'ahine Kuini Kuini Nanasipau'u, tapu ki he Pilisinisi Kalauni kae 'uma'a 'a e Fale 'o Ha'a Moheofu. Tapu ki he Hou'eiki e Fonuá kau Tauhi Fonua mo Ha'a Matāpule, kae 'uma'a 'a e tangata mo e fefine'i Tonga kotoa pē 'oku mou me'a mai. A'u atu e fakatapu ki he ngaahi tu'unga kotoa pē 'oku tonu ke fai hono fakatapua kau hūfanga atu mu'a he talamalu e fonuá kae 'atā ke fakahoko e ngāue 'a e Fale Alea 'o Tonga ki he 'aho fo'ou ko eni, kamata'anga e uike fo'ou ko eni.

Tau fakafeta'i mālō e laumālie 'a e Tama Pilisinisi mo e Hou'eiki e Fonua. Laumālie e 'Eiki Palēmia mo e Hou'eiki Minisitā, laumālie e Hou'eiki Fakafongā e Kakai. Fakamālō atu ki he 'Eiki Palēmia he lotu lelei tatakī 'aki hapai hake 'aki e Fale Alea 'o Tonga kamata'anga e 'aho fo'ou ko eni, mo e kamata'anga e uike ngāue ko eni. 'Oatu 'a e fakamālō he lotu lelei 'o tatakī 'aki kitautolu.

Hou'eiki, ko 'etau 'asenita ena 'oku mou me'a ki ai, pea na'e 'osi fanongonongo atu pē 'e he 'Eiki Sea e Fale Alea 'e kamata 'a e Fale Alea 'o Tonga he 'ahó ni. Pea kimu'a ia 'oku ou lotu pē ke u ki'i lave atu ki he me'a ko eni ke fai ki ai ha me'a 'a e Hou'eiki, pea tau toki hoko atu he 'oku fekau'aki pē ia mo 'etau ngāue Hou'eiki.

Kole ni'ihī kau Fakafongā Fale Aleá ke toloi Fale Aleá kae vakai'i tu'unga fakalao 'ikai ke tipeiti'i Fokotu'u 7B/2023

'I he 'aho Tokonakí na'a ku ma'u ai ha tohi mei he ni'ihī 'o e kau Fakafongā. Ko e tohi kole mai ke toloi e ngāue 'a e Fale Aleá ko e 'uhingá pē 'oku fai 'enau ngāue ki he, pea mo e 'eke faka-Fakamaau'anga fekau'aki mo e Tu'utu'uni ko ia he 'etau ngāue 'i he uike kuo 'osi. Mou mea'i kotoa pē na'a tau ngāue ko eni ki he Fokotu'u Fakamālōlo'o'i e 'Eiki Palēmiá, pea na'e 'ohake pē foki ai mo e fokotu'u pea na'e tu'utu'uni e 'Eiki Seá ke pāloti 'a e Fokotu'u 'a e 'Eiki Palēmiá. Pea 'oku mahino pē 'oku nau 'eke'i 'a e totonu ko iá 'a e tu'utu'uni 'a e 'Eiki Seá ko ia pea 'oku nau 'eke ki he Fakamaau'anga. Pea ko e 'uhinga ia 'enau, 'a e kole mai ke toloi e Fale Aleá. Pea ko 'aneuhu pē na'a ku toe ma'u ai mo e tohi 'e taha mei he taha pe ia e kau Fakafongá 'i he 'uhinga tatau pē. Na'e toe fokotu'u mai ai mo e ngaahi 'uhinga faka-Konisitūtone mo fakalao 'etau tu'utu'uni ki he ngaahi makatu'unga 'oku nau pehē 'oku, na'e 'ikai ke fakalao 'a e tu'utu'uni. Kae kehe ko e makatu'unga pē ē ko u lave atu ki aí.

Pea 'i he mahino pē foki ko e 'omai 'a e ngaahi tohi pehé ni pau pē ke fai hono fakakaukau'i 'e he motu'á ni. 'Osi mahino foki na'e seti 'etau ngāue pea taimi tatau pē mei he 'aho Tokonaki pau pē ke fai e ngaahi femahino'aki he ngaahi tafa'aki, pea toki fai ko ena e faitu'utu'uni 'a e motu'á ni. Pea fai e fakatalanoa ki he Taki e Pule'angá 'a e 'Eiki Palēmiá 'a e fakahā pē e fokotu'ú, pea na'a ne pehē pē, me'a mai 'oku fiemālie pē e Pule'angá ia ki ai. Nau fiemālie pē nautolu ia...

Taimi: 1035 – 1040

‘Eiki Sea Le’ole’o: ... kapau ‘oku ‘i ai ha ni’ihi ‘oku fiema’u ke ‘eke ha’anau totonu mo ha ngaahi me’a na’e hoko ke fai ha tu’utu’uni fakalao pe ko e hā e me’a na’e totonú. Pea ‘oku nau fiemālie. Taimi tatau ‘oku ‘i ai pē mo e ngaahi fatongia kehe ia ‘o e Pule’angá ke hoko atu ka ko ‘eku talanoa pe eni Hou’eiki he ko ‘etau toloi ko ení ka te u fakama’ala’ala atu pē ‘etau ‘asenitá, ‘a ‘etau kalenitā (*calendar*) he’etau tohi māhiná kātaki.

Ko e tu’u ko ena ‘etau tohi māhina ngāué ‘a ena ko ē na’e ‘osi tufa atu ki he Houeikí. Neongo ‘oku tau toki feliliuaki ai pē kae mahino foki na’e ‘ikai, ‘ai ke tau fakahoko ‘etau ki’i polokalama. Pea mo e, ‘i he uike kuo ‘osí pea ne toloi ia kae, mo e *anti-corruption*. ‘A ia ne toloi foki ia ko e ‘uhingá ko e fokotu’u ko ē na’a tau, na’e fakahoko he uike kuo ‘osí. Pea na’e uiké ni foki na’e ‘asi pē ke ‘ikai ke fai ha Fale heni ka tau toki kamata he uike kaha’ú. Pea mo e vakai mo e uike hoko maí.

Pea ko e ‘osi ia ‘o Sepitemá pea ko ‘Okatopa foki ia kuo ‘osi seti ia ko e ‘a’ahi faka-Fale Aleá ia. Pea tau foki mai leva ki he uike ‘uluaki ‘o Nōvemá ki he ‘aho 7. ‘A ia ko ‘etau talanoa eni ‘i he uiké ni ‘i he fo’i uike ngāue ko ení pea mo e uike ko eni, kae vakai ki he uike kaha’ú. ‘A ia ko Sepitema pe eni tau mei pehē fai, ko ‘eku fakama’ala’ala atu pe me’a ko ení. Kaikehe pea ‘omai ‘a e ngaahi, pea fai pē hono vakai’i ‘e he motu’á ni ‘a e ngaahi kole ko ení ‘o a’u mai ki ‘aneuhu. Pea mo mahino pē foki ia ‘oku ‘ikai ha me’a ke ne ta’ofi e Fale Aleá ka tau hoko atu pe tautolu ‘i he’etau ‘asenitá.

Kae hoko atu pe e ‘eké ia, ka kuo pau pe ke fakakaukau’i ‘etau ngāué mo e ngaahi mo e kole ko ē ‘oku faí. Pea ‘oku mahino pē ‘oku ngali fakafiemālie pē ia pea mo e anga e tu’unga ‘etau ngāué ke fakahoko ‘a e ngaahi ngāue ko ení. Pea fakatatau hangē na’á ku lave ki aí. Ka ko e tu’unga ia ko ē ko u fakahoko atú Hou’eiki. Pea ko eni na’á ku ma’u ‘a e kole ko eni meí he ni’ihi ‘o e kau Fakafongá pea kuo mahino ko eni meí he tafa’aki ko ení, ke toloi e Falé ‘i he fo’i taimi pē ko ení. Ka tau toki, pea hoko atu mo e ngaahi polokalama ‘oku he’etau tohi māhiná. Ka ‘oku fakaangaanga foki ke tau toki foki mai pe tautolu ia he’etau taimi foki mai ko eni ‘i Nōvemá.

Ka ko e me’a ia ko e kole ia na’á ku ma’ú mo e fai e femahino’aki pē mo e ngaahi tafa’akí. ‘Oku mahino pē ia ‘oku, hangē ko e ngaahi kole ‘oku faí ko e, ‘oku ‘i ai pe ngaahi ‘uhinga lelei pē ia kapau ‘e toloi e Fale Aleá ka tau toki foki mai ‘i he uike ‘uluaki ‘o Nōvemá. Hangē ko eni ‘oku ou laú na’e ‘osi fai pe fetalanoa’aki. Hangē ko eni ko u laú na’e ‘osi fai pe fetalanoa’aki mo kinautolu na’a nau ‘omai e fokotu’ú. Pea mo e mahino pē ko e ni’ihi ko ē na’a nau ‘omai e, toko 4 na’a mau ‘omai he Tokonaki mo e toko 1 na’e toe ‘omai. Ka ko e meimei ko e ‘uhinga tatau pē.

Pea hangē na’aá ku ‘osi talanoa pē mo e ngaahi tafa’aki tahataha. ‘Okú ke ngali fefiemālie’aki pē he laumālie ko iá pea ‘e malava pe ke tau toe toloi pē. Ko e ‘uhingá ko ‘etau ‘asenitá pe ‘atautolu ko e ngaahi fakamatala fakata’u ko ē. Ke tau, polokalama ko ē ‘oku ‘asi he’etau *calendar*, tau toki foki mai ‘i Nōvema kae fakakakato e ngaahi ngāue ko ē, ‘oku ‘i ai mo e ngaahi fatongia kehe he tafa’aki e Pule’angá. Me’a mai Fika 4 Tongatapú.

Fakamālō'ia Tongatapu 4 laumālie kuo fakahā 'oku fiamālie pē Pule'anga ki he'enua kolé

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea Le'ole'o, mālō e laumālie ki he

pongipongi ní. Fakatapu atu ki he 'Eiki Palēmiá, 'Eiki Tokoni Palēmiá, faka'apa'apa lahi atu ki he Tama Pilinisi, mo e Hou'eiki Mēmipa, tēpile 'a e kau Nōpelé kae pehē 'eku faka'apa'apa Sea ki hoku kaungā Fakafofongá. Sea ko e fakamālō lahi pe ki he Feitu'u na kae pehē ki he 'Eiki Palēmiá kapau ko e laumālie ia Sea kuo fakahoko'aki ha femahino'aki 'o fakatatau ki he kole mo e fokotu'u 'a e mātu'á ni. Koloa pē ki'i vaha'a taimi atu ko ení ke a'u ki Nōvema kae lava mu'a ke fakakakato ai eni. Mahino pe ki he mātu'á ni ia 'ikai ke mau lava 'o puke e Fale Aleá 'o ta'engata. Ko e ki'i taimi pe eni ...

<010>

Taimi: 1040-1045

Mateni Tapueluelu: ... 'uhingá kae fakakakato mu'a 'a e fekumí pea 'oku 'i ai e faka'apa'apa lahi 'Eiki Palēmia kapau ko e anga ia 'o e felotoí. He 'oku mau tui pē hangē ko e me'a 'a e Feitu'u na 'Eiki Sea na'e 'ikai ke mau tafoki pē 'o fakahoko 'a e ngāue ko ení, na'e fai e fekumi lahi 'i he ngaahi tafa'aki hema mo mata'u ki ha fale'i fakalao ka 'oku tatau kotoa e ngaahi fale'i 'oku 'omaí. Pea 'oku 'i ai 'a e fakamālō lahi ki he Feitu'u na 'Eiki Sea 'i hono tataki hotau Falé mo e 'Eiki Palēmiá 'i he laumālie lelei kae fai pē ha femahino'aki. Kapau ko ia Sea hangē ko e fokotu'u na'e kole atú koloa pē ā ki Nōvema kae kakato 'a e fai 'a e feinga 'a e mātu'á ni. Ko e fakamālō pē ia kapau ko e laumālie ia 'Eiki Sea, mālō 'aupito e ma'u faingamālié.

'Eiki Palēmia: Sea.

'Eiki Sea Le'ole'o: Me'a mai 'Eiki Palēmia.

Poupou Palēmia ki he fokotu'u ke mālōlō 'a e Fale kae vaka

'Eiki Palēmia: Sea fakamālō atu. Tapu mo e Feitu'u na Sea, tapu mo e Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Aleá. Hangē pē ko ia na'a ke me'a ki aí 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema ia 'o e tu'u 'a e tafa'aki ko ení ke 'oange ha faingamālie. 'Oku hangē pē ko ia ko e fa'a fakahoko atu 'anenaí, me'a lelei e me'a ko e femahino'aki, me'a lelei ko 'etau solova 'a e palopalema fakatautolu pē hangē ko ia na'a ke me'a ki aí he'etau femahino'akí. Pea 'oku 'oatu ai e poupou ia ki he fokotu'ú, tau mālōlō ai 'oange ha faingamālie ki he fanga tokoua ko ení ke fai 'enua me'a na'e fokotu'u maí ka tau toki fokotu'u mai 'o hoko atu e ngāue ho Falé Sea. Mālō.

Tevita Puloka: Sea.

'Eiki Sea Le'ole'o: 13 me'a mai ko koe na'a ke 'uluaki me'a haké.

Veivosa Taka: Sea tapu mo e Feitu'u na pea tapu mo e Fale 'eiki ni. Sea ko u fakamālō koe'uhí ko e ngaahi laumālie lelei kuo 'ohake he Fale 'eiki ni. Sea ka 'oku 'i ai pē ki'i ongo he motu'á ni, 'oku 'i ai pē fa'a ongo pehē pē 'oku ui 'i Ha'apai ko e tu'utu'ukina. Pea ko 'eku fehu'i pē 'a'aku ia he ko e tu'utu'ukiná foki Sea 'oku ua 'a e me'a 'oku te hoha'a ki aí, pe ko

e tēvolo pe ko e maama. Ka ko ‘eku, ko u pou pou pē au ki he me’a ‘oku fakahokó, ka ko e fe’unga pē mo e ongo ‘oku ou ma’ú, mālō mu’a 'Eiki Sea e ma’u faingamālie.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Mālō. Ko e tu’utu’ukiná ia ko e niu mōnia, ko falemahaki ē ke ‘ave koe ki ai. Kalake, ‘ave Fakafofonga ki falemahaki ke sivi.

Tevita Puloka: Tapu pea mo e Sea pehē ‘eku fakatapu ki he ‘Eiki Palēmiá, Hou’eiki Minisitā, fakatapu ki he Tama Pilinisi mo e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Hou’eiki Nōpelé kae pehē ki he kau Fakafofonga Hou’eiki Kakaí. Sea ko ‘eku ki’i kole atu pē mu’a ki he kalaké, ‘e lava ke ki’i faka’asi mai angé ‘etau *calendar* ko eni na’e me’á.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Tuku hake angé kalake ‘a e *calendar*, ko ia. ‘A ia ko e, ‘a eni ko ē na’a ku lave pē ki ai ko u fiema’u pē ke ma’ala’ala pē mo ‘ata pē kitu’a ‘etau ngāué. Ko e mahino pē ko ena ‘oku mou me’a pē ki Sepitema, ‘a ena ko e me’a ko eni ko ē meimeimei lanu *brown* ‘a ena 5, 6, 7 foki na’e *schedule* ia ki he, ke fai ai ki’i polokalama ‘a e *anti-corruption* mo e ‘ū me’a ko iá ke, pea na’e mahino pē foki ia ‘e fai mai ki ai ‘a e lau mai ko ē ‘ū ‘ahó ‘e fai ki ai feme’a’aki ki ai ki he *VONC*. Pea ko ena kuo, pea na’e mahino ai na’a tau lele ai he uike kuo ‘osí. Pea ko ena na’e, na’e fai foki ki’i fe’unu’aki ko ená ‘a ia na’e ‘ai pē foki ia ke tau mālōlō he uiké ni.

‘A ia ko ‘etau talanoa pē eni ia ‘atautolu he na’e toe fai foki e pehē foki ke tau sio ko eni ko ē ki he’etau toenga ‘asenita ko ē ‘oku kei ‘i he Komiti Kakatō na’e ‘i ai pē feinga ke ‘osi. Ka ‘i he taimi tatau ‘a ia ko ‘etau talanoa pē he fo’i uike ua. ‘A ia ko e uike ni pē mo e kaha’ú he kuo ‘osi mahino ko ‘Okatopa ia ko e *grey* ia ko ená ‘oku mahino ko e ‘a’ahí kātoa ia. Pea ko e tohi māhiná foki ‘a ia ko e ‘osi fakapolokalama pē ke tau toki hū mai he 7. ‘A ia ko ‘etau talanoa pē he fo’i uike ‘e ua ko ení ‘a ia ‘oku kole mai ko ē ke fai ai e toloi kae fai e ngaahi femahino’aki ko ē ke fai e ngaahi ngāue ko ení. Pea mo e ngaahi me’a kotoa pē ko eni na’a ku ‘osi lave atu ki ai pea tau toki foki mai ki he ‘aho 7.

Fehu’ia pē ‘oku malava fakahoko ‘a’ahi Fale Aleá ‘i ha taimi makehe ange mei ‘Okatopa

Tevita Puloka: Mālō ‘Eiki Sea. Ko ia ‘a ia ‘oku mahino leva eni kuo ‘i ai e fokotu’u mei he Fakafofonga e Kakaí pea kuo mahino ‘oku tali lelei ia he Pule’angá. Ko u tokanga atu au ki he ‘a’ahí Sea, ‘oku malava ke fai e ‘a’ahí ha toe ‘a’ahi pe ia ‘ikai ko ‘Okatopa pē?

‘Eiki Sea Le’ole’o: ‘E me’a ia ke ke, sai pe ia ‘e kole mai pe ia ki he Seá ‘oku malava pe ia neongo e seti e, ‘a e taimi ko ē, ko e taimi ‘a’ahí mei, ‘a ‘Okatopa kātoa. Ka ‘oku fa’a malava pe ia he ko u ‘ilo ‘e au na’e ‘osi hoko pe ia kimu’a, ‘oku malava pe ia ke kole mai ‘o fai ha femahino’aki ‘i ha ngaahi taimi ‘e ‘atā ‘o ‘ikai ke ‘asi ko ena he’etau *calendar* ē.

Tevita Puloka: Ko ia. Mālō ‘aupito Sea, ko e me’a pe ia na’a ku tokanga ki ai he ‘oku ...

<002>

Taimi: 1045-1050

Tevita Puloka: ... ‘E lava pē ā, tā ko ena ‘oku mahino ‘e lava pē ke fai ā ha ‘a’ahi ia ha vāhenga pē ko ha ...

‘Eiki Sea Le’ole’o: ‘Io ‘e lava pē ia ‘o fai.

Tevita Puloka: ... Fakafofonga ‘o ‘ikai ko ‘Okatopa pē ‘i he fo’i vaha’a taimi ko ena ‘a eni ‘oku ‘osi ‘asi mai.

Malava fakahoko ‘a’ahi Fale Aleá kae femahino’aki mo e Sea Fale Alea

‘Eiki Sea Le’ole’o: ‘Io, ka ko eni ‘oku mau lava pē ia ‘e Fakafofonga kae femahino’aki ha taimi ko eni ko ē ke ‘oua ‘e fihia mo ha taimi ko ē ‘e lele ai ‘a e Fale Alea, ka ‘oku lava pē ia ka ko ena ko ‘Okatopa pea ‘oku lava pē ia. Pea hangē pē na’a ku lave ki ai ‘i he’etau tu’u ko eni ‘i he’etau tohi māhina, Hou’eiki ‘a eni ko ē ‘oku toloi ko eni ko ho’omou me’a hifo, ‘a ia ko ‘etau foki ‘i Nōvema, ‘oku meimei Nōvema kātoa, pea ‘oku malava pē ia ke toe to’o mai mo e uike ‘uluaki pē ko e uike ua ‘o Tīsema.

‘A ia ko ‘eku ‘uhingá, kuo taimi lahi pē Hou’eiki ke fakakakato ‘etau ‘asenita ‘atautolu pea kapau ‘oku ‘i ai ha laumālie ko eni ‘oku tau felotoi’aki, ko eni ‘e toloi kae fai ‘a e fakakakato pē ‘a e ngaahi fatongia kehe he Pule’anga, pea mo e fai ‘a e fatongia ko eni faka faka-Fakamaau’anga ‘a e kau Fakafofonga , ‘oku faingamālie pē, ‘a ia ‘oku fai ai ko ē ‘etau, ‘a e me’a, ‘io. Me’a mai ‘Eua 11.

Poupou ‘Eua 11 ke toloi ‘a e Fale Alea

Taniela Fusimālohi: Mālō Sea, pea tapu pē mo e Feitu’u na kae ‘uma’ā ‘a e Hou’eiki Fale Alea, ko e polokalama foki ia ko ē ‘a e Falé ia ko e, na’a tau, tuku pē foki ‘etau ngāue ko ē he uike kuo ‘osi pea tau mātuku, ka ko au ‘a e motu’a ni na’e ‘eke pē ko e hā leva ‘a ‘etau hoko atú. Pea na’e tali mai pē foki mei he Kalake ‘a e polokalama ko eni ko ē ke fakahoko ‘i he uike ni, ka koe’uhi ko e fiema’u ke ‘i ai ha faingamālie ki he fakakaukau ko eni ‘oku fakahoko ‘e he kau Fakafofonga, ka ‘oku ou tui Sea, ‘oku to’o ‘eku fehu’i he koe’uhi na’a ku tokanga pē au ia ki he taimi ko ē te tau ‘alu ai ki Nōvema ko e lahi ko ē ‘etau ngāue pē ‘e iku ai ki fē. Ka ko ena ‘oku me’a mai ‘a e Feitu’u na, te tau lava pē tautolu ‘o fakalahi atu ki Tīsema ‘o ka fiema’u.

Pea ‘oku ou tui Sea ko e faingamālie ia ko eni he koe’uhi ‘oku ou ongo’i ‘oku ‘i ai ‘a e ngāue ‘a e ngaahi komiti lahi ‘oku ki’i tōmui, na’a ko e faingamālie eni ia ke fakakakato atu ai ‘a e ngaahi komiti, ke fai mai ‘a e ngaahi līpooti ko ē ‘oku tau nofo ‘o talitali ki he ngāue ‘a e ngaahi komiti ke tō mai. ‘Osi mahino pē foki ‘a ‘Okatopa ‘e tuku ia ke fai ‘a e ngaahi ‘a’ahí, ka ‘oku ou fakamālō pē au ia ‘i he felotoi ko ē he pongipongi ni. Koe’uhí neongo ko e ngāue ia ‘oku fakakaukau ki ai e kau Fakafofonga, ka ‘oku kei ‘i ai pē mo ‘etau ngaahi ngāue faka-Fale Alea ke hoko atu ki ai tautefito ki he ‘a’ahi mo ha ngaahi komiti ‘oku fiema’u ke hoko atu ‘enau ngaahi ngāué. Koe’uhi ke tau foki mai ko eni ‘i Nōvema kuo foki mai ‘a e ngaahi līpooti ko ia mei he ngaahi komiti ke kau mo ia ‘i he’etau tālangá, koe’uhí ke ‘oua ‘e toe fu’u lōloa ‘a ‘etau tali ki he ngaahi līpooti mei he ngaahi komiti.

Ko e tafa’aki ko eni ki he ngaahi līpooti Fakata’u ‘oku mahalo ‘oku mahino pē ia, kuo ‘osi foki ‘a e ngaahi me’a ia ‘oku hā ‘i he līpootí. Ka ‘oku ‘i ai pē ngaahi *issue* ke ‘ohake pē ke fai ki ai ha sio, pea ‘oku ‘ikai ke u tui ‘oku ‘i ai ha ngaahi me’a fakavavevave fēfē ai. ‘Oku ou tui Sea ko e me’a pē ko ē na’a ku tokanga ki ai ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi Fokotu’u Faka-Fale Alea ke fai ki ai ha tokanga koe’uhi ko hono natulá. Pea mo e uá ‘oku ‘osi ‘i ai ngaahi līpooti ‘atita ko ē ngaahi vāhenga kuo tuku mai.

Kae kehe Sea, ko e felotoi ē kuo fai, pea ‘oku ou tui ‘e napangapanga mālie pē ha a’u ki he māhina ko Nōvemá, kuo tau ma’u ‘a e ‘asenita kakato ‘o tau lele kakato ‘i Nōvema pea mo e ngaahi me’a ko ia, ngaahi līpooti, mei he ngaahi komití, ko ‘etau ngaahi Līpooti Fakata’u, pea ‘oku ou tui ‘oku toe pē mo ha ngaahi līpooti ke ‘omai, pea mo e ngaahi Fokotu’u Faka-Fale Alea, pea pehē foki ki he ngaahi Līpooti ‘Atita mei he ngaahi vāhengá.

Ka ko e pou pou atu pē Sea ki he felotoi ko eni ‘oku faí, kapau ko e tūkungá ia pea ‘oku fokotu’u atu pē ke tau fai ia koe’uhi ko ‘etau ngaahi fiema’u mo e ngaahi me’a kuo tau felotoi ki ai, mālō Sea.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Mālō ‘aupito Fakafofonga, ‘oku mahino pē ia, ‘a ia ko ē na’a ku lave ki ai, ‘oku *normal* pē ia, ko e ‘ū ngāue ko ē ‘a e Fale Alea ‘i he komiti ‘oku mahino pē ka fai ha ngaahi toloi pehē ni ‘e lele pē ia. ‘A eni ko ē ko ē ‘a e ngaahi me’a pehē ia, komiti ko eni ko ē ko e konga pē ia ‘o e Fale Alea pea ‘oku vakai’i pē ia ‘e he kau sekelitali ‘a ia Fakafofonga ‘e lele pē ngaahi komití ia he ngaahi taimi ko ení. ‘A ia ko e hangē pē ‘oku mou me’a ki aí, pea ‘e tau toki foki mai pē ko eni tautolu ia hangē ko hono lau ki Nōvemá.

Pea ko ia ‘e, ‘a e Hou’eiki ko e fokotu’u ko e fokotu’u atu ‘a e motu’a ni, ko e ‘uhingá he ko e, ‘aki ‘eku fatongia ‘i hono ‘omai ‘a e ngaahi kole kiate au ‘oku ou lolotonga ‘i he Sea Le’ole’o ‘a e Fale Alea. Pea ‘oku, na’a ku vakai’i hangē na’a ku ‘osi fakahoha’a atu ki aí, vakai’i ‘a e kole mai pea fai mo e femahino’aki mo e ngaahi tafa’aki kehekehe tautefito ki he Pule’angá, ko e tafa’aki ia kuo pau ke fai hono vakai’i mo kinautolu he’enu tu’u. Pea hangē pē na’a ku ‘osi lave atu ki ai, pea ‘i he laumālie ko ia, ‘oku fai ai ko eni ‘a e femahino’aki ko eni, pea ‘oku ou ‘oatu leva ‘a e fokotu’u ko iá ke tau toloi ‘a e Fale Alea hangē pē ...

<005>

Taimi: 1050-1055

‘Eiki Sea Le’ole’o: ... kuo ‘osi fai ki ai ‘a e feme’a’aki ki he Tisema ke tau foki ki he ‘aho 7 ka he ‘ikai ke u tuhu’i pau atu te tau toloi ki he ‘aho 7 te u toloi fanongonongo pē. Ka ‘oku ‘osi mahino pē ‘e ‘i he ‘aho 7 pe ia ka ko e toloi fanongonongo ‘a ia ‘e mahino ko e toloi fanongonongó ‘e ‘i he mafai pe ia ‘o e Sea ‘o e Fale Alea ka a’u atu ki he ‘aho 7 na’a ‘oku ‘ikai ke tau ‘ilo na’a ...’e lava pe ia tu’utu’uni pe ia he mafai ‘a e Seá he ‘ikai toe *circulate* pe ko e hā. Ka ko e me’a ko e toloi fanongonongo ka ‘oku hangē pe ia ko e ‘aho 7. Ka ‘e te u hanga pe ‘o toloi fanongonongo, ka ko e fokotu’ú ia. Ko ia ‘oku loto ki ai kātaki ‘o hiki hono nima.

Tokanga ‘ikai ke fakahū mai ha pepa fekau’aki mo e kole kau Fakafofongá ki Fale Alea

Lord Tu’ilakepa: Sea ki’i fakamolemole pe Feitu’u na e. Tapu pe mo e Feitu’u na tapu atu ki he ‘Eiki Palēmia kae ‘uma’ā ‘a e Hou’eiki Minisitā fakatapu ki he Tama Pilinisi kae ‘uma’ā ‘a e Hou’eiki, tapu atu ki he Fakafofonga e Kakaí.

Ko u pou pou pē au ki he me’a ko ena ‘oku ke me’a mai ki aí. Ko e me’a ko ē ‘oku ou ongo’i ‘Eiki Sea pongipongi ni ‘oku ke me’a mai ko e fokotu’u ‘a e Feitu’u na. ‘Eiki Sea, Hou’eiki ko ‘eku toki vakai eni ki he mafatukituki ‘a e fatongia ‘a e Feitu’u na pea kau mai mo e motu’a ni. Ko u kole atu Sea ke toe ‘ai ha founa ‘e taha. ‘Oku ke me’a ki he me’a ‘oku ke me’a mai ke me’a ke toloi ko e fokotu’u he kau Fakafofonga? ‘Ika ke ‘i ai ha pepa ia ‘e ‘omai ki he Fale ko ení ko e toki hoko eni ha me’a pehē he Fale ni. Ke me’a mai e Feitu’u na ‘o ‘omai ‘a e fokotu’u ‘a e kau Fakafofongá. Ko u kole atu kau Fakafofonga ‘omai homou fokotu’ú pea

‘omai ‘o tufa he kau Mēmipa pea me’a e kau Mēmipa ke taau mo fe’unga mo e tu’unga ko ē ‘o e Fale Aleá talu mei ‘aneafi ‘o a’u mai ki he ‘aho ni.

‘Oku ou manavasi’i Sea na’a faifai kuo toe ‘i ai ha tu’utu’uni kehe ki he Feitu’u na koe’uhí ko ho’o tu’utu’uni ‘io ‘oku ‘asi pe ia he kupu 3 “ ‘oku ngofua ke tuku fakataimi pe ta’ofi ha ni’ihi pe kotoa ‘a e ngaahi tu’utu’uni ni ‘aki ha loto ki ai ‘a e tokolahi ki ai ‘a e Fale Alea” ‘Eiki Sea kae meimei fai mei he Feitu’u na ‘Eiki Sea.

‘I ai e hala fononga na’a ku fou mai ai ‘Eiki Sea ko ‘ene toki hoko eni he Fale ni ‘oku ‘ai ke toloi e Falé kae fakatotolo’i ‘a e Tu’utu’uni ‘a e ‘Eiki Sea Seá. Fakafofonga hā e me’a ‘oku hoko? Te tau fononga pehē pe ‘o a’u ki he ‘osi homou to’u Fale Aleá ko e hopo pē mo e vakai’i ‘a e Tu’utu’uni ‘a e Feitu’u na he Fale ni. Ko u ‘ohovale lahi au ia he me’a ko ení ‘Eiki Sea, ka ko u tali pe au ho tu’utu’uni Sea ka ko u ... ‘ikai ke u loto koe’uhí ko e tu’utu’uni ke nau fou he Feitu’u na.

Lord Nuku: Sea tuku mu’a ke u fakatonutonu atu pe Sea.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Fakatonutonu.

Lord Nuku: Ko e fakatonutonu atú Sea koe’uhí ko e fiema’u ‘a e kau Fakafofonga ‘oku ‘ikai ke u lave’i. Ka ‘oku fai e tohi ki he Feitu’u na, pea ko ena kuo ke fakahoko mai e tohi ko e tohi ko e kole ke toloi pe ko e hā ‘enau fiema’ú pea kuo tali ‘e he Falé. Ko e me’a ‘oku ou fakatonutonu atu ai ko hono toe fakatonutonu ‘a e Feitu’u na mo ‘ene tu’utu’uni ‘osi fai atu ‘a e tohi ka ko e ‘uhinga pe kole ki he Fakafofonga kātaki fakamolemole ko ena kuo ke ‘osi me’a mai fakatonutonu ia Sea.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Ko ia ‘ai pe ke tau ki’i ... ‘Eiki Nōpele sai pe ‘oku ma’u pe au Vava’u ho’o me’á.

Lord Tu’ilakepa: Sea fakamolemole pe Feitu’u na pea fakamolemole pe ‘Eiki Nōpele te’eki ke tali ia he Fale ni te’eki ke fai ha tipeiti, pālōti ki he me’a ko ena ‘oku ‘omai he Feitu’u na, pea tulou atu pe ki he Feitu’u na ‘Eiki Nōpele ‘Eua. Ko ‘eku sio pe au ‘Eiki Sea koe’uhí he tu’unga ‘oku tau ‘i ai he Fale ‘Eiki Sea. Pea ko u tokanga lahi ki he fatongia e Feitu’u na.

Lord Nuku: Sea ko e ‘uhinga e fakatonutonu atu Sea ‘osi tali mai he Pule’anga ‘io poupou mai ki he fokotu’u ‘a e Feitu’u na. Ko e felotoi ia ‘a e Falé Sea.

Lord Tu’ilakepa: Sea fakamolemole pe ‘Eiki Nōpele, fakamolemole pe ‘oku te’eki ke ...ko e poupou pē ‘a e Pule’anga ‘oku te’eki ke tau pālōti tautolu ke tali.

‘Eiki Sea: Ko e ki’i fakatonutonu ia Sea ko e ‘uhinga pē ko e lekootí. Na’a ke fakahoko mai pe ko e na’e ‘oatu ‘a e tohi pea ko eni na’e fokotu’u mai mei Tongatapu 4 pea ‘oku mau poupou ki he fokotu’u ko eni mei he kau Fakafofonga. ‘Oku ‘ikai ko e pehē ia na’e fokotu’u mai mei he Sea, ka ko e fokotu’u mei he Fakafofongá pea ‘oku mau... ‘ikai ke ‘i ai ha fu’u palopalema ia ke mau pehē ‘oku, ka ‘oku ou tokanga’i pe au ia ‘a e me’a ko ē ‘oku me’a ki ai ‘a e Nōpele ‘o Vava’u, ka ko e ‘uhinga pe ‘eku fakatonutonu ‘a’aku ki he Nōpele ‘o ‘Eua ‘oku ‘ikai ko e fokotu’u mai ia mei he Feitu’u na. Ko e fokotu’u na’e ‘omai mei he kau Fakafofonga e Kakai pea na’e fai ki ai ko ē e poupou...

<007>

Taimi: 1055-1100

'Eiki Palēmia : Mālō.

Lord Tu'ilakepa : 'Eiki Sea, tukumu'a ke u hoko atu pē me'a 'oku ou lave ki ai, fakamolemole pē 'Eiki Nōpele 'Eua, ko e me'a na'a ku lave ki aí ko e poupou pē e Pule'angá ki he fokotu'ú, ka 'oku te'eki ke tali e fokotu'u ko eni 'Eiki Sea. Pea ko ia 'Eiki Sea 'oku ou 'oatu pē 'a e fakakaukau ki he Feitu'ú na ko u tokanga 'aupito 'aupito ki ho'omo fatongia 'Eiki Sea ...

Tokanga Tongatapu 4 na'e 'osi fakahū mai 'enau Fokotu'u (Motion) ki Fale Alea

Māteni Tapueluelu : Sea e laumālie e 'Eiki Nōpele ke fai pē ha ki'i tokoni. 'Oku 'i ai 'eku faka'apa'apa lahi 'aku ki he me'a 'oku me'a ki ai e 'Eiki Nōpele Sea. Tapu mo e Feitu'ú na Sea ko e, 'oku 'i ai pē pōini 'oku me'a mai 'aki 'e he 'Eiki Nōpelé. Sea ko e tohi na'e 'oatu 'e he motu'a ni ia ko e Fokotu'u ko e *Motion* pea na'e pehē 'e he motu'a ni ia 'e lau 'a e tohi ko ia. Ko e tohi'i faka'ofisiale ko e Fokotu'u pē ko e *Motion*.

Ko e hopo 'e 2 ko eni 'oku 'i he malumalu e Fakamaau'angá ko hono 'uhingá pē ko e 'ikai ke lau e *Motion* pē tipeiti'i. Ka ko eni 'oku 'ikai ke lau ko hono 'uhingá 'oku pehē 'oku fai e hopo. Te'eki ai foki ke faile e hopo ia ko ia. Ko e feinga eni ia ke faingamālie ke mau fakataha mo e kau loeá. 'A ia ko e tohi 'a e motu'á ni na'e fakamahino ko e *Motion* ka koe'uhi kuo me'a mai e Feitu'ú na Sea kuo laumālie lelei ki ai e Pule'anga, neongo ha me'a ke fēfē 'oku mau faka'apa'apa pē Sea ki he Feitu'ú na. Ko hono 'uhingá ko ē kuo me'a mai e Feitu'ú na kuo tali pea ko e kole pē ia 'a e motu'a ni Sea ke pāloti'i pē ke mahino na'e 'oatu ko e Fokotu'u ko e *Motion*. Mālō Sea.

Lord Tu'ilakepa : Sai pē Sea ke toki fai pē ha tu'utu'uni 'a e Feitu'ú na. Ka 'oku ou me'a ki ai Hou'eiki ki he Fakafofonga 'o e ngāue he Fale ni. Mai e *Motion* ki he Fale ni ke mea'i 'e he Fale ni ko e hā koā e makatu'unga 'etau toloi pē 'i ai e pau 'o e 'uhinga mo e teuteu ko ena 'oku fai 'e he kau Fakafofongá ki he tu'utu'uni 'a e 'Eiki Sea.

Sea 'oku 'ikai ke u poupou au ki he founa ko eni ke tau ngāue'aki ke me'a mai e Feitu'ú na pea nau toitoi mai he Feitu'ú na. Hangē ko e me'a mai 'a e Palēmia, poupou ki he Feitu'ú na 'omai e *Motion*. Lau he Fale ni pea ke mea'i 'e he kakai e fonua. Ko e me'a ke tau malanga'i pea 'ata kitu'a pea ke *transparent* 'a e kakai *accountable* e kakai ki he me'a lahi e Fale ko eni. Mahino fokotu'u atu ki he Feitu'ú na 'Eiki Sea.

'Eiki Sea Le'ole'o. Fakafofonga 'ai pē ke ki'i fakalōlōa pē, mahino 'aupito e me'a 'oku ke me'a ki aí 'Eiki Nōpele ka ko e laumālie ko ia na'a ku 'oatu 'a ē ko ena na'e fakahoko mai 'aki e me'a, 'a eni pē ko ē na'e 'osi na'a ku feinga pē ke fakamahino atu 'a e kolé mo e anga ko ia na'a ku lave ki ai mo e fokotu'ú pea na'e fai e fetalanoa'aki. Fiema'u ke fai ha femahino.. ko e hā e, ko e fatongia e motu'a ni ko u tui ko e hā e femahino'aki pē ia 'oku ala lava ke fai ha fo'i, ha me'a 'i he tau pehē fakahoko leva 'i he founa pē nounou he kuo 'osi fai e femahino'aki. Pea ko ia ko ē na'a ku feinga ke fakahoko atú.

'Oku 'ikai ngata pē he fokotu'u 'a e, ko e fokotu'ú ko e kole mai, 'a ia ko e kole mai ko eni 'a e ongo tohi 'e 2 ko eni 'a e Hou'eiki Fakafofonga e Kakaí. 'A ia mahino ko eni ki he me'a, pea na'a ku fai hono vakai'i, pea hangē na'a ku lave ki ai na'e fai e talanoa mo e tafa'aki 'e tahá. Pea 'oku nau tui ki ai, ko e 'uluakí na'a ku 'osi fakahoko atu pē...

Taimi: 1100 – 1105

‘Eiki Sea Le’ole’o: ... Fakalao ki he maumau’i e Konisitūtoné pea mo e, ‘a e me’a ko eni ko ē ‘a eni ko ē ko e ‘oku ‘amanaki ke nau ‘eke ki he Fakamaaú.

Taimi tatau ‘oku ‘i ai mo e poini fakalao ia e Fale Aleá ‘oku tu’u kei tu’u pe e Fale Aleá ai. Pea ko e *process* ko eni ‘e fakahū ‘e he kau Fakafofongá ‘i he ‘ahó ni pe ko ‘apongipongi pe ko e uiké ni. Kuopau ke fakahū ‘enau me’á ki he Fakamaau’angá pea kuo pau ke ‘omai ‘e he Fakamaau’angá ke ‘oatu e tali. Ko e ngaahi founa, pea kuo pau ke ‘ave e tali ia ‘a e Fale Aleá he ‘oku kei tu’u pe Fale Aleá ia. ‘Oku ‘i ai pe mo ‘emau poini fakalao pea mo e poini ki he me’a ko eni ‘oku ‘amanaki ke ‘eké.

Pea ko e ‘uhinga ai ko ē ka lau e fokotu’ú te tau tipeiti tautolu ‘i he ‘ū poini fakalao. ‘Uhingá he ‘oku ‘osi teuteu pe mo ē ‘oku ‘i ai pe mo e ‘uhinga fakalao ‘a e Fale Aleá. Pea te tau tipeiti pea kapau te u ‘oatu ‘e au ‘ū poini fakalao ‘a e Fale Aleá pe ko e hā. Pea ko u pehē, fakapotopoto pe tau fai’aki pe e me’a ko eni ‘oku lau atú. Me’a mai koe 8 kae ...

Fokotu’u ke pāloti’i ‘o tali Fokotu’u ‘a Tongatapu 4 ke toloi ‘a e Falé

Vaea Taione: Mālō Sea, tapu mo e Feitu’u na, tapu mo e ‘Eiki Palēmiá mo ‘ene kapinetí. Fakatapu ki he Pilinisí mo e Hou’eiki ‘o Tonga pea mo hoku kaungā Fakafofonga. Sea ko u māfana pe au Sea ‘i he laumālie ko eni ‘oku tau lele ai he pongipongi ni. Ko e tu’o ua eni Sea, ko e tu’o ua ‘aki eni ‘eku ‘i he Falé ni Sea. Ko e toki tatau eni ha me’a e Pule’angá mo e Fakafofonga e kakai.

‘Uluaki ko e fo’i Lao na’e fokotu’u mai ‘e Tongatapu 5 kimu’a atu pe ia. Loto lelei pe e Pule’angá ia ki ai. Pea ko e uá ‘aki eni toe talamai pe ‘e he Pule’angá, ‘io kae lava ke fai ha pōtalanoa mo fekumi ki he totonu ko eni ko ē ‘oku nau faí. Ko e me’a mahu’inga ia kiate aú ‘a e laumālie ko eni Sea ‘oku tau ngāue aí. ‘Oku lava lelei pe e fengāue’akí ia na’a pehē ‘e hanga ‘e he Pule’angá ‘o fūfuu’i ha me’a, ‘ikai. Lava lelei pē ia, lava lelei pe mo ‘emau kole ko ení, lava lelei pē mo ia.

‘A ia ko e me’a mahu’inga ia ko ē ki he motu’á ni Sea ke ‘oua ‘e to’o ma’ama’a ‘o pehē ko e kole atu pe me’á ‘e tali ‘e he Pule’angá ha me’a. Pe te mau kole mai Pule’angá ka mautolú pea. Ka ko e fo’i laumālie ia e pongipongi ni Sea ko u fakafeta’i ai ki he ‘Eiki’ikai ke ‘i ai ha me’a ia ‘oku fūfuu’i. Ko ē ‘oku tukuange mai, ke ō fekumi, ō fekumi ka tau mālōlō pea ko u fakamālō lahi atu ki he Feitu’u na Sea, fakamālō lahi ki he Pule’angá hono tuku mai e faingamālie ke ō fai e fekumí Sea. Mahalo ko e me’a ia ‘oku ou māfana ai he pongipongi ní. Pea ko u poupu atu au peá mo e fokotu’u atu ‘e au Sea tau pāloti tautolu ki ai ‘o tali. Mālō.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Mālō Fika 8, ko u kole pe ‘Eiki Nōpele Vava’u, mahino ‘aupito pē ki he motu’á ni e me’a ‘okú ke, ngaahi ‘uhinga mo e ngaahi me’a ko iá. Ka u kole pe mu’a, ko eni ‘oku ‘osi ‘omai ho lotó kae ‘oatu mu’a ‘etau Tu’utu’uni ko eni ke tau fakahokó. Hangē pe ko ia ‘oku mou me’a ki aí ko e fokotu’ú. Pea kapau ko ia ko e hangē ko e pehē ko u fokotu’ú atú, tau pehē pe ko ena na’e ‘osi poupu ki he fokotu’u ko ena meí he Tongatapu 4 pea ko eni ne poupu mai ‘e he ‘Eiki Palēmiá.

Hou'eiki ke tau toloi e Fale Aleá kae fakahoko e ngaahi ngāue ko eni e kau Fakafofongá pea 'i he taimi tatau 'oku 'i ai e ngaahi fatongia kehe e Pule'angá ia ke fakahoko 'i he fo'i uike 'e 2 ko ení. Pea hoko atu 'etau kalenitā 'atautolu pea te tau toki foki mai 'i Nōvema. 'A ia ko e tu'ú pe ia Hou'eiki hangē na'á ku lave atu ki aí, ko e 'aho 7 pē. Kae 'ikai ke u toloi fakapatonu ki he 'aho 7, mahino pe ia ko ia pe ia. Ka te u toloi fanongonongo pē ka 'oku meimei ke mou seti pe moutolu ho'omou polokalamá, ko e 'aho 7 pe ofi ai.

Pāloti 'o tali ke toloi fanongonongo 'a e Fale Aleá

Ko ia 'oku loto ke tali 'a e fokotu'ú pea poupou ke toloi e feme'a'aki 'a e Fale Aleá ki he toloi fanongonongo pe. Pea kātaki fakahā'aki e hiki hono nima.

Kalake Tepile: Sea 'oku loto ki ai 'a Tevita Fatafehi Puloka, 'Uhila Moe Langi Fasi, Mateni Tapueluelu, 'Aisake Valu Eke, Taniela Liku'ohihifo Fusimālohi, Veivosā Light of Taka, 'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Lalāhi, 'Eiki Minisitā Pa'angá, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Tokoni Palēmia, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā ki Muli, 'Eiki Minisitā Ngoué, Vātau Mefi Hui, Vaea Taione, Dulcie Elaine Tei, His Serene Highness Pilinisi Kalaniuvalu Fotofili, 'Eiki Nopele Nuku, 'Eiki Nopele Tu'ivakanō. 'Oku loto ki ai e toko 19.

'Eiki Sea Le'ole'o: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki aí kātaki hiki ho nima

Kalake Tepile: 'Ikai ke loto ki ai 'a 'Eiki Nōpele Tu'ilakepa, 'ikai ke loto ki ai e toko 1.

'Eiki Sea Le'ole'o: Me'a mai 'Eiki Palēmia

Tapou Palēmia ki he Hou'eiki Mēmipa ke faka'apa'apa'i pea tuku hono fa'a tukuhifo'i e Fale Alea

'Eiki Palēmia: Sea fakamālō atu e tatakī 'etau, mahino 'aupito pe me'a 'oku tokanga ki ai 'a e Nopele 'o Vava'ú kae 'oua 'e pehē 'oku tau ...

<010>

Taimi: 1105-1110

'Eiki Palēmia: ... to'o ma'ama'a e ngaahi, tau pehē ngaahi liliu 'oku fai ki he'etau 'asenitā. Pea ko e kole pē eni ia Sea ki he kau Fakafofongá, ko eni 'oku mau loto lelei tuku ki he, kapau 'oku 'i ai ha me'a he Fakamaau'angá, 'ave ki he Fakamaau'angá. 'Oua 'e toe o ia 'o fakamāu'i e *social media* mo e ngaahi me'a pehē he ko eni 'oku tau felotoi, 'o kapau 'oku 'i ai ha tu'unga fakalao ko e me'a pē ia na'e loto ki ai e motu'á ni ke 'oua toe 'ao'aofia ha me'a. 'Ave ki he feitu'u 'oku tonu ke 'ave ki aí kae 'oua te mou toe o moutolu 'o fakamaau'i 'i he ngaahi tafa'aki kehekehe he ko e vave ia 'etau kehekehe aí. He ko e 'uhingá 'oku 'ikai ke fai ha tipeiti heni, 'oku tuku atu homou faingamālie. Pea ko e kole pē ia kia kimoutolu ko eni kau Fakafofongá tau faka'apa'apa'i mu'a hotau Falé ni 'o tuku hono fa'a tukuhifó. 'Ave ki he feitu'u 'oku tonu ke 'ave ki ai ha ngaahi me'a 'oku mou fiema'u. Mālō Sea.

'Eiki Sea Le'ole'o: Mālō. 'E Hou'eiki mālō. Ko e me'a ko e kole pe ia 'a e 'Eiki Palēmiá ka 'oku hangē ko eni ko u me'a ko u lave'i atu pē ki homou ngaahi fofongá Hou'eiki ko eni ko ē 'oku tau 'i heni. 'Oku mahino pē ko e ni'ihī pē. 'Oku 'i ai pē Hou'eiki ko ho'omou, Hou'eiki ia heni 'oku fakahoko pē ngaahi me'a totonu ka ko e si'i kole atu pē ki he ni'ihī 'oku mou anga 'aki e o 'ave 'etau, te'eki ke tau ki he Fakamaau'anga... kuo lele mai ia he ...

‘Eiki Palēmia: Ko ia fakatonutonu atu Sea. Ko ia, ki he ni’ihi ‘oku nau ngaue’aki e ...

‘Eiki Sea Le’ole’o: Ki’i tokoni atu, ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga ia kia moutolu, ka ‘oku mou ‘osi mea’i pē ‘emautolu ia, moutolu ko ē, ka ko e ni’ihi ko ē ‘oku nau ‘aí ke tau fou pē, tau ‘ave me’a ki he Fakamaau’angá tau faka’apa’apa’i ‘ave ki he Fakamaau’angá. Hangē pē na’a ku lave ki aí, ‘osi ‘omai he, ko e tohi ma’ala’ala ngaahi poini fakalao mo e me’a ‘oku maumau. Taimi tatau Hou’eiki ‘oku ‘osi maau mo Fale Alea ‘oku ‘i ai mo e mau poini fakalao ke fai ‘aki kae vete mai mei hē kae tuku ke toki vete mai mei ai, Hou’eiki ka tau, me’a mai Fika 4.

Fakamālō’ia tali he Sea Le’ole’o Fale Alea mo e Palēmia fakatangi ne fakahoko ke toloi e Falé

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea kae pehē ki he ‘Eiki Palēmiá mo e Hou’eiki Mēmipa Fale Aleá. Sea ko e fakamālō pē eni ia ‘i hono takitaki hotau Falé Sea. ‘Oku mau tohi mai pea kuo fokotu’u mai he Feitu’u na pea kuo tali ‘e he Fale Aleá ‘a e tefito’i *principle* ‘a e ‘uhinga na’e kole mai ai he matu’á ni pea ‘oku fakamālō lahi atu.

‘E ‘Eiki Palēmia ko e tonu pē ke mau faitotonu ‘o fakahoko atu, ‘oku ‘i ai pē ‘emau ki’i polokalama fakalukufua Sea te mau fakahoko ai ki he kakai ‘oku mau fakafongá’i ‘a e tefito’i ngāue ‘oku mau fakahokó mo hono ‘uhingá. ‘Oku mau tui ko e ki’i polokalama ko ení ‘oku lelei ange ia ke mau ō ‘o fakahoko faka’angataha mai pea ngata ai, kimu’a ia pea fakahū ko eni ‘a e ngāue fakalao ko ení. Tauange ke hoko pe ia ko ha maama ki Tonga ke ne tataki kitautolu ‘o tatau pē kapau ‘oku fakahinohino kimautilu ‘oku hala ‘a e me’a ‘oku mau kumi ki aí. Kei mo’oni pe ia pea maama pea kapau ‘e fakahoko mai ‘oku mo’oni, ‘e kei hoko pe ia ko e maama Sea ka ‘oku mau fe’iloaki mo e kau loeá ‘i he 1:30 ‘i he ‘aho ní.

‘E mahino ai ‘a e taimi ‘e fai ai ‘emau ki’i polokalama pē ke mahino ki he kakai ‘a e ‘uhinga ‘o e ngāue ‘oku mau faí. Pea ko ‘ene ‘osi pē ko íá kuo fakahū e faka’iló, ko ‘ene ngata ia e me’a kotoa ‘o hangē ko e founa angamahení, ‘oku ‘ikai ke fai ha talanoa ki ha me’a. Ua, ‘osi fakahū ki he Fakamaau’anga ‘o Tongá. Ka ko e ki’i fakalavelave pe ia ‘oku mau feinga ke fakahoko faka’apa’apa ‘aupito ‘a e ngāue ko ení. Faka’apa’apa ‘aupito he ‘oku ‘ikai ke mahino hono olá ia ‘o’ona. Pea ko e fakamālō ia ‘oku ‘oatu ki he Feitu’u na ‘Eiki Sea kae pehē ki he ‘Eiki Palēmia mo e Pule’angá, mālō ‘aupito e ma’u faingamālie.

‘Eiki Sea Le’ole’o: Mālō Fakafongá. ‘E ‘Eiki Nōpele.

Tokanga ki he mahu’inga mavahevahe ngaahi mafai & pehē ki he kupu 7 Konisitutone

Lord Tu’ilakepa: Tapu pē mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea, tapu atu ki he Hou’eiki Fale Aleá Sea. Kātaki pē he’eku toutou tu’u haké ka ‘oku ‘i ai ‘a e ‘ū poini mo e me’a mahu’inga ‘aupito ‘aupito pē ‘Eiki Sea. Ko e kupu 7 ‘o e Konisitūtoné ‘Eiki Palēmia ‘oku ngofua ha taha pē ke ne pulusi pe ‘ave ha’ane totonu ki he *media* ‘Eiki Sea. Ke me’a ki he me’a ‘oku ‘omai he Fakafongá, ko ‘eku toki fanongo eni ha me’a pehē, kuo toloi kae ō ki he Fakamaau’angá. Hala, ‘ikai ke ‘i ai ha me’a pehē. Fale ni ta’ofi ‘a e feme’a’aki he Falé ni ‘o fekau’aki mo ha me’a ‘i he Fakamaau’angá.

Tulou pē mo e Feitu'u na Fakafofonga, 'oku lolotonga 'i ai ho'o faka'ilo e Fale Aleá he, lolotonga nofo 'i he Fakamaau'angá. Lele pē 'a e hopó ia kae lele pē e Falé ia. 'Aho ni 'osi tali he Falé pea ko u faka'apa'apa au ki ai 'Eiki Sea. Ko e me'a ko ē 'oku ou ongo'i ko e 'ai ke tau toloi kae 'uhí ke kau mai e Fakamaau'angá he me'á, ko 'eku poini ia. 'Oku 'ikai, pea na'e 'ikai pea he 'ikai pē ke kaunoa e Fakamaau'angá 'i ha me'a 'a Fale Alea ni pē Fale Alea ni ki ha me'a 'a e Fakamaau'angá.

'Eiki Sea ko u fakamālō atu pē au ki he Feitu'u na koe'uhí kuo tali 'e he Falé pea 'oku tau loto lelei ki ai ka 'oku 'ikai ko e 'uhinga ia na'a ku 'uhinga au ki ai ke toloi 'aki e, kapau na'e 'omai 'o lau 'a e *motion* ko ia heni, ko e Fale ni ...

<002>

Taimi: 1110-1115

Lord Tu'ilakepa: ... kuo pau ke lau 'a e *motion*, 'oku 'osi mea'i pē 'e he Fakafofonga, ma'a 'asinisini, pea ke 'ata kitu'a pea hoko atu 'a e ngāue ia fakatatau mo e kupu 7. Ko e ni'ihī pē, 'io ka 'oku ngofua, hā 'a e me'a, ko e me'a ia 'oku ou ongo'i tahá 'e 'asi ia kitu'a 'oku te'eki ai ke u hanga 'e au 'o lave'i 'i he Fale ni. 'E 'asi 'a e me'a ko eni 'i tu'a 'oku te'eki ai ke u lave'i 'e au 'a e me'a ko eni. 'E ngofua ki he kakai kotoa pē ke lea'aki 'a e tohi mo pulusi 'a e anga honau loto mo 'enau fakakaukau pea 'ikai fokotu'u ha lao ke tupu ia 'o lauikuonga.

Ke me'a ki ai 'Eiki Sea, ta'ehiki nima au, mou hiki nima koe'uhi te'eki ai ke lau a e *motion* ia, talamai 'e he kupu Konisitūtone 'oku ngofua, 'e anga fēfē, ko e me'a ia na'e 'ikai ke u tali ai he 'oku ou 'ilo 'oku 'ikai ke u 'ilo 'e au pē ko e me'a, ko e hā koā 'a e me'a 'oku 'ikai tohi. 'Eiki Sea 'oku ou poupuu atu ki he Feitu'u na, 'oku ou kole atu ke tau mālōlō, kae fai 'a e fokotu'u. 'Oku ou faka'apa'apa pē au ki he me'a na'a ke me'a mai ki ai, ke tau, pea ke tau, ka 'oku ou 'oatu pē 'eku mo'oni 'Eiki Sea, tulou atu mo e Feitu'u na. Mālō 'a e ma'u faingamālie.

Tokanga ki he lao lau'ikovi & fakangatangata ngaahi me'a ke 'ohake 'i tu'a mei Fale Alea

'Eiki Palēmia: Kātaki pē he kole pē toe tu'u tu'o lahi hake, pea 'oku ou poupuu au ki he me'a na'e lau he me'a, 'oku fa'a taimi 'e ni'ihī 'oku tau, ka ko e kau, 'oku 'i ai foki 'a e, ko e mōmeniti pē ho'o to'o ha me'a mei Fale Alea 'o 'ave kitu'a, 'e ala tala leva ia ko e lau'ikovi. Taimi pē ko ē 'oku ke tukuhifo ai ha Fakafofonga 'i tu'a, 'oku tapu ia 'i he tu'utu'uni 'a e Fale Alea. Taimi ko ē 'oku ke tukuhifo ai 'a e Fale Aleá 'i tu'a mei he Fale Alea ni, mei he malu ko eni ho'o me'a fa'iteliha 'i loto Fale Aleá, ko e fakatokanga pē ia ki he Hou'eiki Mēmipa, 'oku 'ikai leva ke ke toe ma'u 'e koe 'a e malu ko ia pē ko e *privilege* 'o e Fale Aleá.

'A ia 'oku 'uhinga pehē, 'io 'oku 'i ai ho'o tau'atāina, ka 'oku 'i ai pē hono fakangatangata, pea ko e kolé ia, hā hono, mou 'ave ho'omou me'a. Ka ko 'etau 'ai ke hā, faka'ai'ai 'a e kakai ke nau toe loto mamahi mo loto taaufehi'a, hā hono 'aonga? Kapau ko e fo'i fiema'u ko e fo'i lao, ko e hā 'a e me'a 'oku 'ai ai ke tau toe o ai 'o *justify* mo 'ai ka 'oku pau 'oku ke ongo'i hifo ko e me'a ia 'oku tonu ke ke fai. Fai 'a e me'a 'oku totonu ke fai, 'oku 'ikai ko ho'o 'alu 'o fakahōhōloto ki he kakai 'e ni'ihī 'oku ke hanga, 'oku nau poupuu mai kia koé, fakamanatu mahu'inga ia ki he kau Mēmipa, mōmeniti ho'o tu'u 'i tu'a 'i Fale Alea, to'o 'a ho'o malu'i ko ia, mālō 'aupito Sea.

Māteni Tapueluelu: Sea fakamolemole pē Sea he toutou tu'u hake. Sea ko e, 'oku ou tui pē ko e me'a ke laumālie lelei pē 'Eiki Palēmia 'oku 'ikai ko e 'ai eni ia ke mau o mautolu ia 'o

fakalau mai ha ‘ū, ha Fakamatala Fakata’u. Ko ‘emau ō ‘amautolu ‘o fakahoko mai ki he kakai ‘oku mau fakafongā’i ‘a e ‘uhinga na’ a mau kole ai ke toloi pea ‘oku nounou pea mo e ngāue fakalao ‘oku mau fakahoko. ‘Oku mau mo’ua ke taliui ki he kakai, pea ‘oku nounou ‘a e polokalama na’e seti pē ia ke pehē Sea.

‘Eiki Sea Le’ole’o: ‘Osi, ‘e Fakafongā, mahino pē ia pea na’ a ku mei fakatonutonu atu pē ...

Māteni Tapueluelu: Kae fiemālie pē ‘Eiki Palēmia.

‘Eiki Sea Le’ole’o: ... ‘Eiki Palēmia tau ‘osi, ko e, ‘a ia mahalo ko e laumālie pē ‘ene me’a ‘a’ana ia ko e fakatokanga pē ki he me’a ka ‘oku takitaha fai pē me’a ‘oku ne pehē pē ‘e ia ‘oku fakalao mo fai ‘a e fakahoko homou ngaahi me’a. Ka ‘oku ‘i ai pē ‘a e ngaahi me’a ‘oku ou mahino’i pē ‘e au, ‘oku ou tui pē ‘oku mou mea’i ‘e he tokolahi heni ko e me’a ‘oku ‘uhinga ki ai ‘a e Palēmia ‘oku fa’a ki’i tō atu ‘i Fale ni. Ka ko e ‘u me’a ko ena, polokalama mo e ‘amanaki ko ena ke mou fakahoko ki he me’a, ‘oku kei fakalao kae ‘oleva kuo fakahū ki he Fakamaau’anga, me’a ia ‘amoutolu, pea ko e me’a leva ia ‘amautolu Fale Alea ‘oku ‘i ai ‘emau, ka mau vakai’i ho’omou polokalama ‘oku fiema’u ke ‘oatu mo e poini fakalao ia ‘a e Fale Aleá. ‘Oku ‘i ai mo ‘emau toe lava pē mo ‘oatu mo ‘emau poini fakalao pea toki fakahū ‘a e me’á, kae, ka ko e me’a ia ke vakai’i ia pē ‘oku fakatatau ‘emautolu ‘i he ngaahi me’a ko ia. Ka ko e anga pē ia ‘a e fakatokanga mai ki he ngaahi me’a ko eni ‘oku me’a ko e, fa’a hoko, pea ‘oku ‘i ai ‘a e me’a ‘oku fa’a hoko, hangē ko eni ko e fika 4, mo’oni pē, ‘oku ‘i ai pē. Ka ‘oku ‘i ai pē fa’ahinga ‘e ni’ihi ‘oku fa’a toe ki’i ‘alu atu ‘o fu’u tō mama’o, ka ko e faka’ange’ange ia mahalo ko e, ‘oku laumālie ‘a e malanga ‘a e Palēmia, ko e fakatokanga mai pē mu’a tau ‘ai pē mu’a ‘a e me’a ko ē, ‘a e fakalao mo e me’a pē ko ē ‘oku tau, ‘i he ngaahi laumālie pehē ni.

Ka ‘oku ou tui au he ‘ikai ke toe fai ha feme’a’aki ia ‘oku ‘osi mahino ko e hā ‘a e toe fekau’aki mo e me’a ko eni 11, he te tau toe foki tautolu ‘o toe tipeiti mai ‘a e fu’u me’a ‘oku mahino, teuteu ki ho’omou polokalama ‘o toki ‘alu ‘o fakamatala ai.

Taniela Fusimālohi: Sea kātaki ko e ki’i pou pou atu pē koe’uhi ‘oku hangē ‘oku ongo ia ‘oku kovi ‘a e ‘eke pehē ia ki he Fakamaau’anga. ‘Oku ‘ikai ke u tui ko ia he koe’uhi ko e founga ngāue pē foki ia ‘oku ‘omai ia ‘e he Laó mo e Konisitūtone pea mo e tukufakaholo ko ē ‘o e Laó pea mo e Fale Aleá. Ko e ...

‘Eiki Palēmia: Fakatonutonu Sea ...

<005>

Taimi: 1115-1120

Taniela Fusimālohi: ...Ko e ‘uhinga eni Sea.

‘Eiki Palēmia: ‘Oku ‘ikai ke mau pehē atu ‘oku kovi. Ko e ‘uhinga ia na’ a mau laumālie lelei ai ‘a e Hou’eiki ko ení ke pou pou ki he fokotu’ú. Pea kapau na’e ‘ikai, na’e ‘ikai ke mau loto mautolu ki ai na’ a mau fie lele mautolu he’emau lipootí ke ‘osi ka mau fiemālie kae ‘oua ‘e takihala’i ‘o pehē ‘oku mau hanga ‘o ‘ai ke ta’ofi ha’anau totonu faka-Konisitūtone.

Toloi fanongonongo ‘a e Fale Alea

‘Eiki Sea Le’ole’o: ‘Oleva ‘oku mahino, 11 mo e ‘Eiki Palēmia ‘oku mahino ko ‘etau toe

‘alu’alu atu tautolu ke tau tipeiti pea mole mo e laumālie na’a tau fai’aki ‘a e felotoi mo e me’a pehē. Mou me’a lelei Hou’eiki pea mou ‘ai e laumālie ke lelei ke mahino ko e kamata’anga eni e uiké, pea ko eni kuo ‘osi mahino ‘etau tu’utu’uni. Ka ko u ki’i ‘oatu pē Hou’eiki ‘a e ‘uhingá, ‘uhinga pe na’e fai pē he laumālie lelei. ‘A ia na’a ku ‘osi fakahoko atu pe ‘omai kole pea fai e fetalanoa’aki he ko u tui ko e mafaí ‘oku ‘i he motu’a ni ‘e ‘ikai ke tau *follow* pe ha fu’u me’a tohi ‘alu ai pe ko e me’a pe ‘oku pehē mai ‘ikai.

‘Oku pau pē ke ‘i ai ‘a e ngaahi laumālie ke talatalanoa’i pē ia ‘oku ‘ikai ke ‘asi ia ha tu’utu’uni pea ma’u e ngaahi felotoi mo e ngaahi laumālie pehē pea fakahoko’aki ‘a e ngaahi me’a pehē ‘a ia pē na’a ku ‘osi fakama’ala’ala atú. Pea ko e laumālie pe ia na’e fakahoko’aki he motu’a ni hono fua tautau e ngaahi me’a ko eni mo hono vakai’i ‘a eni ko eni kuo ‘osi fakahoko atú. Pea kuo tau ‘osi pāloti Hou’eiki, pea kapau ‘oku ‘i ai ha tōnounou pe ko e kole fakamolemole atu ka ko e anga ia ‘eku lelei tahá pea ko e me’a ia ‘oku ‘osi fakahoko atú pea ko e me’a ia kuo tau ‘osi pāloti ai. Pea ko e me’a ia ‘e fai’aki. Te u toloi fanongonongo e Fale pea toki fanongonongo atu tau kelesi.

Kelesi

(Kelesi ai pe he ‘Eiki Sea Le’ole’o ‘a e Fale ko e lava ia ‘a e feme’a’aki kae toloi fanongonongo ‘a e Fale)

<007>